

DIN TOPONIMIA SATULUI MOIGRAD [I]

După apariția mai multor studii de onomastică, cu materiale din diferite zone ale țării, s-a simțit nevoia unei coordonări a eforturilor pentru a încheia o lucrare de proporții intitulată „Tezaurul toponimic al României“, care, redactată sub formă de dicționar va cuprinde (nu numai un inventar) macro și micro toponimia de pe teritoriul țării noastre. Lucrare de proporții, ea se elaborează de către colective de cercetători de la Institutele de lingvistică din: București, Cluj-Napoca, Iași, Timișoara. Atât în lucrările mai vechi ca: *Toponimie și istorie* (1928); *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticii* (1933) autor N. Drăganu, cât și în studiile semnate de: I. Iordan, Em. Petrovici, I. Pătruț și a altora s-a subliniat necesitatea cercetărilor de onomastică pentru explicarea istoriei poporului român. Importanța toponimiei pentru lingvistică, dar și pentru istorie, arheologie, geografie, etnografie a fost dovedită de-a lungul anilor. Iorgu Iordan în lucrarea *Toponimia românească* definește și fixează locul studiului numelor de locuri. „Toponimia poate fi socotită drept istoria nescrisă a unui popor, o adevărată arhivă, unde se păstrează amintirea atîtor evenimente, întîmplări și fapte mai mult ori mai puțin vechi sau importante, care s-au petrecut de-a lungul timpurilor și au impresionat într-un chip oarecare sufletul popular“¹.

În articolul nostru, ne vom ocupa de toponimia satului Moigrad, comuna Mirșid, județul Sălaj. Etimologia lui Moigrad a suscitat interesul mai multor lingviști. Atît N. Drăganu² cât și Emil Petrovici³ susțin originea lui slavă. Nu lipsită de interes este părerea emisă de N. Drăganu, însă mai puțin argumentată „Din moj „meus“ + gradъ «cetate» Moi — însă poate fi scurtaț dintr-un nume de persoană ca Mojmirъ, Mojslavъ etc.“⁴

Ioan Pătruț, analizînd părerile lui N. Drăganu și ale lui Emil Petrovici aduce o teorie personală privitor la etimologia toponimului *Zagra* punînd în discuție și părerile emise despre Moigrad. „La scurt timp după publicarea articolului la care ne-am referit, E. Petrovici a formulat o altă părere asupra toponimului *Zagra* încadrîndu-l printre cele care prezintă metateza lichidelor (în grupurile sl. com. *tort*, *tolt*) și oclusiva *g* ca Băl-

¹ I. Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 2.

² N. Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticii*, București, 1933, p. 413.

³ Em. Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, București, 1970, p. 225.

⁴ N. Drăganu, *Românii...* p. 419.

grad, Moigrad, considerându-l deci de origine slavă de sud, adică bulgărească. Se constată însă că în apropierea Zagrei nu există alt toponim de proveniență bulgară, cele menționate de E. Petrovici inclusiv Moigradul (cel mai nordic și izolat cu caracter bulgăresc) fiind destul de îndepărtate⁴⁵

Localitatea Moigrad este pentru prima dată atestată în 1423 — *villa olachalis Mojgrad*⁶, comparînd anul primei atestări a satelor cu care se învecinează (Mirșid — 1219; Ortelec — 1411; Stîna 1438; Brebi — 1385; Jac — 1499) constatăm că perioada este foarte apropiată, excepție făcînd Mirșidul. Deosebirile dintre cele 9 forme date în dicționar de C. Suciuc sînt foarte mici, ele punînd doar probleme de ortografie (Atestările din 1450 — *Mojgrad*; 1762 — *Mojgrad*; 1894 — *Mojgradu* sînt identice cu formele de pronunțare din zilele noastre).

Prima anchetă am efectuat-o în 1977, iar a doua în 1982 lucrînd cu 5 subiecți — informatori⁷. Satul este așezat la aproximativ 10 km de orașul Zalău, învecinîndu-se cu: Mirșid, Ortelec, Stîna, Brebi și Jac. Localnicii, deși unii lucrează la cariera de piatră de pe Măgură, mulți fac naveta la Zalău. Satul are 237 de case cu 708 locuitori⁸ toți fiind de naționalitate română.

Înfățișarea geografică a tuturor localităților din zonă este deluroasă. Hotarul Moigradului este presărat cu multe dealuri din care se remarcă *Măgura* (504 m. înălțime). Satul propriu-zis este așezat „într-o groapă” cum au răspuns la întrebările preliminarilor toți informatorii, cînd au fost puși să-l descrie. Tot din datele culese aflăm că vatra satului a fost mult mai aproape de Brebi, acum 200 de ani oamenii retrăgîndu-se pe această vale⁹. În sat există o biserică de lemn, declarată monument istoric, construită în 1730 și adusă în 1783 din vechea vatră pe locul nou, de azi. Pe *Pómet* (pronunțat *Pómăť*) se păstrează ruinele fostului oraș roman Porolissum.

Sub aspectul graiului, moigrădenii se încadrează în subdialectul crișan. Dăm, pentru exemplificare, un text în transcriere fonetică¹⁰.

ê

„O fost odată ca nîș odată, o fost om fečôr d'ê pópă, ba o fátă dē
 u ă ă
 pópă, să nu greșesc. Și s-o căsătorit c-om fečôr bogát. Dacă s-o căsătorit
 la oláltă, o vińít tímpu d'ê vără, cîndt să mǎrgă după lápt'e la uăi.”

Remarcăm cîteva caracteristici ale graiului atestate și în toponimie:
 — păstrarea lui *u* scurt final

⁵ I. Pătruț, *Onomastică românească*, București, 1980, p. 130.

⁶ Coriolan Suciuc, *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*, București, I, p. 405.

⁷ Todor Prodan (născut în 1908); Mureșan Vasile (n. 1912); Marian Ioan (n. 1924); Prune Vasile (n. 1926); Pop Vasile (n. 1935).

⁸ date din 1928.

⁹ Informație furnizată de primul informator (T. P.).

¹⁰ Text cules în 1960 de dr. Grigore Rusu, cercetător științific principal la Institutul de lingvistică și istorie literară.

- păstrarea africatelî *ê* (*ci*, *ce*) — *feçor*
- palatalizarea dentalelor: *t*, *d*, *n* urmate de *e*, *i* — *lapt'e*, *cin'e*.
- pronunțarea lui *g* (*ge*, *gi*) ca *j* — *geam* > *jam*
— *geântă* > *jântă*

Majoritatea toponimelor sînt formate din apelative românești: *bolovan*, *coastă*, *corn*, *deal drum*, *fintînă*, *groapă*, *măgură*, *părău*, *poiană*, *vale*. Un număr mare de toponime provenite din apelative românești sînt însoțite de un determinativ, care fie este un adjectiv (*Deálu Măre*), fie un substantiv în genitiv (*Deálu Comorii*, *Deálu Finătelor*) sau mai des un nume propriu (*Deálu Hîrchii* < poreclă *Hîrca*); *Dealul Bércii* (nume de familie — *Bércea*). Remarcăm existența toponimelor provenite din antroponime construite din substantiv plus sufix (*Hududoăia*; *Ciucioăia*).

Toponimul *Pómăt* se încadrează la numele topice provenite de la apelative referitoare la vegetație. Pronunțarea locală *pómăt* (și nu *pómet*) este specifică zonei. E drept, locul nu este acoperit, și se pare că nu de puțin timp, cu pomi. În schimb este înconjurat de păduri și livezi, care cu siguranță că s-au întins și pe locul numit *Pómăt*. *Măgură* și *măgûrice* numesc două ridicături acoperite cu păduri. Apelativul *măgură*, cuvînt vechi în limba română, este viu în regiune, cunoscut și folosit de vorbitorii din toate satele, dovadă chestionarul onomasiologic și semasiologic, care completează ancheta de toponimie.

O examinare și interpretare atentă dovedește că elementul toponimic românesc este preponderent.

În anul 1930, Moigradul a fost anchetat de Sever Pop pentru Atlasul Lingvistic Român (ALR I) (fiind punctul cartografic 280 din Atlas). O întrebare în acest vast chestionar a fost și referitoare la numele de locuri mai importante. Extragem datele din dosarul manuscris, precizînd că toponimele sînt fără explicații. Din 49 de toponime consemnate de Sever Pop, 38 au fost atestate și de noi; cele 11 nemenționate le dăm în transcrierea fonetică impusă de normele atlasului, literarizarea fiind pusă în paranteză:

- 1) *diálu lúpului* (Deálu Lúpului)
- 2) *piă limbă vecină* (Pe Limbă Vecină)
- 3) *iertășu lui diănilă* (Iertășu lui Dănilă)
- 4) *iertășu lui iôsîpu*¹¹ (Iertășu lui Iosip)
- 5) *poiána cîiernád'i* (Poiána Cernádii)
- 6) *poiána puôpi* (Poiána Pópii)
- 7) *poiána cîućiôii* (Poiána Ciucioii)
- 8) *piăriău lui dēci* (Părău lui Déci)
- 9) *strîmtură* (In Strîmtură)
- 10) *puoiána lîngă* (Poiána Lîngă)
- 11) *ôu lu nîculăie* (Oul lui Nicolăe)

Din cele 11 toponime, majoritatea (8) sînt formate dintr-un apelativ și un nume de persoană (*Iosip*, *Dănilă*, *Niculaie*) sau o poreclă (*Lupu*, *Ciucioaia*).

O explicație neatestării în ancheta noastră, credem, este și schimbarea proprietarilor în decursul celor 52 de ani, care despart cele două anchete.

Analiza noastră s-a bazat pe un material cules recent, abordând sub aspect sincronic toponimia; ea va fi completată și cu o anchetă diacronică, cu date culese din documentele vremii.

În Lista numelor de locuri, pe care o dăm în continuare, precizăm că explicațiile puse în ghilimele redau cele furnizate de informatori. Când toponimul a fost notat și de Sever Pop, după ghilimele, în paranteză, am notat S.P. Fiecare toponim este literarizat notându-se accentul.

Glosarul numelor de locuri

1. *Băiștea* „deal pe care este o pădure de fag, carpen și plop“
2. *Bolovănu de la Iertășu Nulii* „pășune în pantă pe care sînt niște bolovani din care unul e mai mare. A fost a unui om poreclit *A Nulii*“ (S.P.)¹
3. *Bortuca* „fîntină cu apă bună de băut; a fost, la început, din lemn“
4. *Brăniște* „teren arabil în pantă“
5. *Bulbuc* „fîntină cu apă bună. E pe drumul care duce către satul *Stîna*“
6. *Castăuăle* „deal pe care au fost spînzurători; acum este cimitirul satului“
7. *Cărbuniște* „pășune; mai demult s-au făcut cărbuni“
8. *Cléjia* „loc care a aparținut bisericii. E un șes bun de agricultură“
9. *Cioroiu* „teren arabil pe care este o fîntină cu apă permanentă. E teren în pantă“
10. *Cîteră* „pădure de stejar lingă *Pómăt*. E în hotar cu *Jac*“ (S.P.)²
11. *Ciúturi* „pășune de vite pe care a fost cîndva și case. E aproape de pădure“
12. *Coăstele* „loc în pantă, neproductiv pe care sînt ceva vii și o pădurice de pin (S.P.)³
13. *Coăsta Birăului* „coastă mare de deal a fost cîndva a primăriei“
14. *Coăsta Făurului* „coastă mare acoperită cu salcîm“ (S.P.)⁴
15. *Cócîină* „un deal mai înalt, care are în mijloc o poiană care-i mai joasă (S.P.)⁵
16. *Corniște* „loc cu foarte mulți corni. E pe un deal mai înalt“
17. *Córnu Măgurii* „capăt al *Măgurii*. Partea mai prelungită a vîrfului“
18. *Cremene* „pășune pe un deal; sînt pietre de cremene pe ea. I se mai spune și *Iertășu lui Gábor*, pentru că a fost a unui om numit *Gabor*“ (S.P.)⁶
19. *Deálu* „livadă cu pomi așezată pe un deal“
20. *Deálu Bércii* „un deal mai înalt; a fost a unui om numit *Bercea*. E un teren arinos“
21. *Deálu Búdii* „pămînt arabil pe un deluț. A fost a unui om numit *Buda*“

22. *Deálu Comórii* „deal nu prea înalt. Acum e pășune. S-au făcut și aici săpături arheologice“ (S.P.)⁷
23. *Deálu Féricii* „deal înalt plin cu tufe“ (S.P.)⁸
24. *Deálu Finătelor* „deal mare pe care se poate semăna. A fost folosit ca fînăț (S.P.)⁹
25. *Deálu lui Ionăș* „teren arabil a fost a unui om numit *Ionăș*“ (S.P.)¹⁰
26. *Deálu Irimésii* „deal cu pășune. A fost a unei femei numită *Iri-meása*“ (S.P.)¹¹
27. *Deálu Hirchii* „deal înalt folosit ca fînăț. A aparținut unui om poreclit *Hirca*“
28. *Deálu Măre* „pădure de fag așezată pe un deal, care desparte Moigradul de Mirșid și Popeni“
29. *Deasupra Coăstei Făurului* „loc plantat cu salcimi“
30. *Dimbu Irimésii* „deal a fost a unei femei numită *Irimeasa*“ (S.P.)¹²
31. (-a) *Dóji* „pămînt arabil; a fost a unui boier numit *Doji*. După război pămîntul s-a împărțit oamenilor“
32. *Dósu Sărății* „pădure de carpen și fag în hotar cu Brebdi“ *Dosu Sărății* „a fost atestat în Brebi de Ion Roșianu cu explicația „loc în pantă împădurit, nu-i în bătaia soarelui. Loc cu cărbune de piatră“
33. *Drúia* „pădure de fag, carpen și brad în hotar cu Stîna și Ortelec“ (S.P.)¹³
34. *Drúmu din Căpătu Sătului* „drum ce leagă satul Brebi de Ortelec“
35. *Dumbráva* „pămînt arabil în pantă. E lângă marginea pădurii“ (S.P.)¹⁴
36. *După Deál* „teren arabil în pantă“ (S.P.)¹⁵
37. *După Măgură* „loc în spatele Măgurii“
38. *Făgiște* „pădure de fag și carpen, care desparte satul de Ortelec și Mirșid“
39. *Fête* „deal mai mic pe care a fost așezată biserica satului“
40. *Finăte* „loc arabil și fînăț pe niște dealuri mai mici. Cîndva a fost pădure“ (S.P.)¹⁶
41. *Fintina Măgurii* „fîntină cu apă bună la poalele Măgurii“
42. *Fintina Pópii* „fîntină cu apă bună. E lângă biserică“
43. *Fintina Sărății* „izvor în Stîncă Măgurii“
44. *Fintina Tibii* „fîntină cu apă bună lângă locul unui om numit *Tibi*“
45. *Frumușele* „pădure de carpen și fag prin care trece un drum. E un loc frumos și ușor accesibil“
46. *Fúndu Deálului* „pășune. Loc care se infundă“
47. *Grădinúte* „loc cu grădini date la oameni, după reforma din 1918“
48. *Groápa Ciucioáii* „i se mai zice și *Iertăș*. E ca o fundătură între dealuri. *Ciucioaia* este porecla unei femei“
49. *Groápa cu Leúrdă* „o groapă unde se află multă leurdă“
50. *Groápa Pipășului* „o groapă cu pășune lângă *Pómet*. Cei din satul Jac îi spun *Fîntinele*. Pipășu e poreclă în sat“ (S.P.)¹⁷

51. *Hududodăia* „livadă cu meri, teren în pantă de mare întindere. A fost a unei femei poreclită așa“ (S.P.)¹⁸
52. *Iertășuri* „livezi cu pomi, așezate pe dealuri. A fost pădure mai demult“ (S.P.)¹⁹
53. *Iertășu Ciuciodăii* „finaț așezat pe un teren în pantă“
54. *Iertășu D'imănăsii* „pășune pe o pantă între două dealuri. Sever Pop îl notează: *iertășu nițemiănești*. Numele provine de la o poreclă“ (S.P.)²⁰
55. *Izvóru* „pășune pe deal unde se găsește un izvor cu apă bună, mai nou captat și adus în sat“
56. *Întru Păraie* „loc între păraie“ (S.P.)²¹
57. *Joséni* „partea de jos a satului“
58. *Lânțuri* „a fost pământ arabil în formă de fișii. Acum e pădure tinăra“
59. *Lăturéni* „uliță în sat care duce către carieră“
60. *Legheléu* „pășune de vite în hotar cu satul Brebi“
61. *Leordîșu* „pășune pe o pantă“
62. *Măgura* „deal împădurit unde se află cariera de piatră. Pe vîrf e un platou drept“ (S.P.)²²
63. *Măgurice* „deal mai mic cu pădure de carpen și fag“ (S.P.)²³
64. *Meréze* „a fost pădure. Acum stau vitele la amiază“
65. *Mijlocéni* „partea din centru a satului“
66. *Oltouáni* „deal cu vie și cițiva pomi“
67. *Oveșténie* „teren arabil pe care se cultivă porum și ovăz“ (S.P.)²⁴
68. *Părău cu Bolovâne* (părău care curge printr-o pășune. Sînt mai mulți bolovani pe margine“
69. *Părău Rău* „părău care uneori mai inundă. Se varsă în *Vălea Măre*“
70. *Părău Sărății* „părău ce izvorește din *Măgura* și se varsă în *Vălea Ortelecului*“
71. *Picióru Dealului* „pășune de vite la poalele dealului“ (S.P.)²⁵
72. *Poiána* „pământ arabil lîngă sat. E în hotar cu Ortelecu“ (S.P.)²⁶
73. *Poiéni* „teren arabil lîngă pădure. Este în partea de către Mirșid“
74. *Poiéni*. „Au fost două pășuni în pădurea *Drúia*. Acum sînt plantate cu salcîmi“
75. *Poiána Albului* „deal cu pășune. Se pare că a fost a unui om numit *Albu*“
76. *Poiána lui Lázár* „pășune. A fost a unui om numit *Lázár*“
77. *Poiána cu Lut* „o poiană în mijlocul pădurii de unde se scotea lut“
78. *Pómet* „E locul unde s-a aflat cetatea romană *Porolissum* loc drept care se continuă într-o pantă întinsă. Astăzi nu sînt pomi și este folosită ca pășune“ (S.P.)²⁷
79. *Printre Păraie* „loc apăsos în sat“
80. *Puguíóru* „Este un deal nu prea înalt pe care se spune că a fost o altă cetate romană. Pădurea de stejar și fag desparte satul de Mirșid și Ortelec. A fost și o carieră de piatră“ (S.P.)²⁸
81. *Pústă* „loc în pantă“

82. *Ritu Neámțului* „loc arabil și finaț. Probabil provine de la o poreclă“
83. *Săcăturile* „teren în pantă în hotar cu satul Jac“
84. *Săliște* „teren arabil la marginea satului“ (C.P.)²⁹
85. *Sărâta* „Partea Măgurii care duce spre Brebi și Creaca“ (S.P.)³⁰
86. *Suséni* „partea din sus a satului“
87. *Sub Băiște* „pădure de fag la poala dealului“
88. *Sub Dumbrăvă* „pământ arabil“ (S.P.)³¹
89. *Sub Măgură* „loc așezat sub deal“ (S.P.)³²
90. *Tău Cărpănului* „a fost un tău lângă pădurea de carpen“
91. *Tău Minzoăiei* „a fost un tău. Numele se pare că provine de la o poreclă“
92. *Túfele Blăjánului*. „Teren cu mulți tufari. A aparținut familiei Blăjań“ (S.P.)³³
93. *Tufóii* „pădure de stejar la marginea satului“
94. *Văle* „vale cu apă care vine de la Ortelec și curge spre Brebi“ (S.P.)³⁴
95. *Vălea Ortelecului* „vale cu apă care vine din Zalău, trece prin Moigrad și se varsă în Valea Agrișului“
96. *Vălea Săcă* „pîriu care curge pe la marginea satului. Are apă numai cînd plouă“
97. *Vărăștini* „pășune pentru oi. Cîndva aici s-a făcut var“
98. *Vîile Jăcului*, „cătun cu cîteva case lângă satul Jac. Sînt vii și pomi fructiferi“
99. *Vișinálu* „drum care leagă Mirșidu de Moigrad“
100. *Vîrfu Bisericii* „cel mai înalt loc de pe *Pómet*. A fost cîndva o biserică“ (S.P.)³⁵
101. *Vîrfu Cócini* „vîrf de deal“
102. *Vîrfu Măgurii* „pământ arabil pe Măgura“ (S.P.)³⁶
103. *Țigăncia* „pământ negru, bun de agricultură“ (S.P.)³⁷
104. *Țigăniște* „vale cu apă care izvorește din Meseș, trece prin Ortelec și se varsă în Brebi“
105. *Ursoăia* „pășune de vite pe o pantă. E în hotar cu Brebi (S.P.)³⁸

GABRIEL VASILIU

DE LA TOPONYMIE DU VILLAGE MOIGRAD. (I)

(R e s u m é)

L'article présente une enquête effectuée en deux étapes en 1977 et 1982 pour le „Trésor toponymique de Roumanie“. Le toponyme Moigrad a constitué à travers les années le sujet des discussions dans les articles signés par N. Drăganu, Em. Petrovici, I. Pătruț; en 1930 a été enquêté par Sever Pop pour l'Atlas linguistique roumain (ALR I).

Un examen attentif, dans une enquête complexe, prouve que l'élément toponymique roumain est prépondérant. Le matériel connu jusqu'ici est employé dans les études de langue et dans celles d'histoire.